

MISCELLANEA

*Katarzyna Sierocińska**

PANAMA NA DRODZE KU TRWAŁEMU ROZWOJOWI

WPROWADZENIE

Uzyskanie pełnej kontroli nad Kanałem Panamskim w dniu 31 grudnia 1999 r. stało się momentem zwrotnym w rozwoju Panamy. Od tej pory dochody z tranzytu przepływających statków trafiają tylko do Panamy. Według Roczego Raportu ACP¹ z 2011 r., od czasu całkowitego przejęcia Kanału Panamskiego Skarb Państwa Panamy otrzymał 6577 mln USD pochodzących z dochodów Kanału, natomiast przez 86 lat jego funkcjonowania pod zarządem USA Panama otrzymała w sumie 1877 mln USD. Wpływy z tego tytułu do budżetu państwa zależą od dochodów samego Kanału².

Pod względem politycznym i gospodarczym Panama zawdzięcza swoje istnienie budowie i funkcjonowaniu od 1914 r. Kanału Panamskiego. Wokół niego rozwinął się handel międzynarodowy (m.in. funkcjonująca od 1948 r. strefa wolnocłowa w Colón) oraz sektor finansowy. Kraj pozostawał jednak pod silnym wpływem USA. Formalnie wpływ ten został osłabiony 31 grudnia 1999 r., kiedy na mocy zatwierzonego w 1977 r. układu Carter-Torrijos Panama uzyskała całkowitą kontrolę nad Kanałem.

Od wielu lat gospodarka Panamy jest otwarta, skoncentrowana wokół Kanału Panamskiego oraz na handlu i usługach finansowych. Podstawą panamskiego sektora usług międzynarodowych są operacje w Kanale Panamskim, usługi portowe i logistyczne, turystyka, reeksport produktów ze strefy wolno-

* Instytut Nauk Ekonomicznych PAN.

¹ Panama Canal Authority (ACP) jest autonomiczną instytucją rządową zarządzającą Kanałem Panamskim.

² Rocznie przepływa tym szlakiem ok. 14 700 statków. Najczęściej korzystają z Kanału: USA, Chiny, kraje Unii Europejskiej i Japonia.

clowej w Colón i pośrednictwo finansowe. Natomiast produkcja przemysłowa, głównie rolno-przemysłowa, zlokalizowana jest w specjalnych strefach ekonomicznych.

Przekazanie Kanału stworzyło w Panamie nową sytuację gospodarczą. Stało się to szansą na podjęcie próby przewyciężenia barier rozwojowych kraju zarówno w sferze gospodarczej, jak i społecznej. Można postawić następujące pytanie: czy Panama wykorzystuje otrzymaną szansę i wprowadza pozytywne zmiany w najsłabszych obszarach gospodarki, co w rezultacie może wprowadzić kraj na ścieżkę trwałego rozwoju gospodarczego?

1. BARIERY ROZWOJOWE PANAMY

Dotychczasowy rozwój Panamy ograniczały problemy gospodarcze i społeczne, które występują w wielu krajach rozwijających się. Do kluczowych barier rozwojowych Panamy należy:

Po pierwsze, słaba infrastruktura. W kraju jest niewystarczająca liczba dróg, linii kolejowych i lotnisk³. W czasach kolonialnych oraz później budowa dróg lub innych szlaków komunikacyjnych (linii kolejowej etc.) była związana z przewozem złota z krajów Ameryki Łacińskiej do Europy lub z rolnictwem (wywóz płodów rolnych z plantacji bananów i kawy). Z tego powodu do tej pory wiele mniejszych miejscowości nie posiada dróg lub są one słabej jakości.

Po drugie, słabość instytucji państwowych. Słaba egzekucja prawa oraz korupcja. Efektem słabości instytucji panamskich było na wiele lat umieszczenie kraju na liście „rajów podatkowych” OECD.

Po trzecie, duże rozwarstwienie dochodowe. PKB na jednego mieszkańca w Panamie w 2011 r. wyniósł 8590 USD, co umiejscawia Panamę pośród krajów o wyższym średnim dochodzie. Jednakże 25,9% populacji żyje poniżej granicy ubóstwa, w tym 11,1% w skrajnym ubóstwie. Wskaźnik nierówności społecznej Giniego w Panamie wyniósł 51,9% w 2010 r.

Po czwarte, wysoki poziom przestępczości. Panamę ominęły wojny domowe, które dotknęły inne kraje regionu: Gwatemalę, Honduras, Nikaraguę czy Salwador, dzięki temu kraj ten jest względnie mniej niebezpieczny. W Gwatemali, Hondurasie i Salwadorze poziom bezpieczeństwa jest nadal niski, spowodowany przede wszystkim toczącymi się walkami z mafiami narkotykowymi. Rocznie ginie średnio od 4 do 7 tys. osób⁴. W Panamie ten problem również istnieje, ale liczba morderstw jest znacznie mniejsza (759 osób w 2010 r.)⁵. Nadal jednak prowadzenie biznesu oraz codzienne funkcjonowa-

³ Jest jedna droga szybkiego ruchu wzdłuż Kanału Panamskiego, z Panamy do Colón, oraz autostrada A1, która jest częścią Autostrady Panamerykańskiej ciągnącej się od Alaski do południowej części Argentyny. Jedna linia kolejowa, zbudowana w 1855 r. przeznaczona jest przede wszystkim do przewozu towarów. Lotnisko Tocumen jako jedyne obsługuje loty międzynarodowe.

⁴ Dane: United Nation Office on Drugs and Crime (2011).

⁵ Ibidem.

nie związane jest z dodatkowymi kosztami przeznaczonymi na zapewnienie bezpieczeństwa, na przykład dodatkowe opłaty dla policji (lub innych służb ochronnych) za przewóz wartościowych maszyn etc. Zapewne znacząco wpływa to na podejmowanie decyzji o ewentualnych inwestycjach w Panamie i obniża ruch turystyczny.

Po piąte, niski poziom kapitału społecznego⁶. Niskie poczucie bezpieczeństwa owocuje niskim poziomem zaufania uogólnionego w społeczeństwie. Ludzie wprawdzie kontaktują się z dużą liczbą osób; spotykają się często i posiadają wielu znajomych, jednocześnie nie obdarzają ich jednak zaufaniem. Nie uczestniczą również w organizacjach ani w grupach, które powinny tworzyć tkankę społeczeństwa obywatelskiego. Zaufanie, które jest jednym z podstawowych mierników kapitału społecznego, kierowane jest jedynie do najbliższego kręgu rodziny i przyjaciół. Również gotowość do udzielania pomocy materialnej i oczekiwanie tego typu pomocy dystrybuowane jest tylko do tej grupy. Przewaga kapitału społecznego typu rodzinnego może wpływać na strefę gospodarczą hamowaniem wykorzystywania zewnętrznych aktywów i informacji, brakiem więzi łączących ludzi ze zróżnicowanych kategorii społecznych, co w rezultacie może opóźniać procesy redukcji nierówności dochodowych oraz w dłuższym okresie hamować rozwój gospodarczy.

Dodatkowo należy zaznaczyć, że Panama jest krajem o małej powierzchni i liczbie ludności. Posiada około 3,5 mln mieszkańców, z czego jedna trzecia (ponad 1 mln osób) mieszka w stolicy, w Panamie City. Potencjał gospodarczy kraju nie jest zatem duży. Posiada jednak wiele walorów, które mogą sprzyjać rozwojowi gospodarki:

- korzystne położenie geograficzne – światowe centrum wymiany handlowej oraz transportu towarów i ludzi przez Kanał Panamski, także drogą lotniczą;
- warunki naturalne – względnie rzadkie występowanie klęsk żywiołowych, np. trzęsień ziemi, wybuchów wulkanów, huraganów etc. (w porównaniu z pozostałymi krajami Ameryki Środkowej);
- stabilność polityczna – Panama razem z Kostaryką są najbardziej stabilne politycznie w porównaniu z pozostałymi krajami regionu, czyli z: Nikaraguą, Hondurasem, Salwadorem i Gwatemalą. Dodatkowo Panama posiada poprawne stosunki gospodarczo-polityczne z USA.

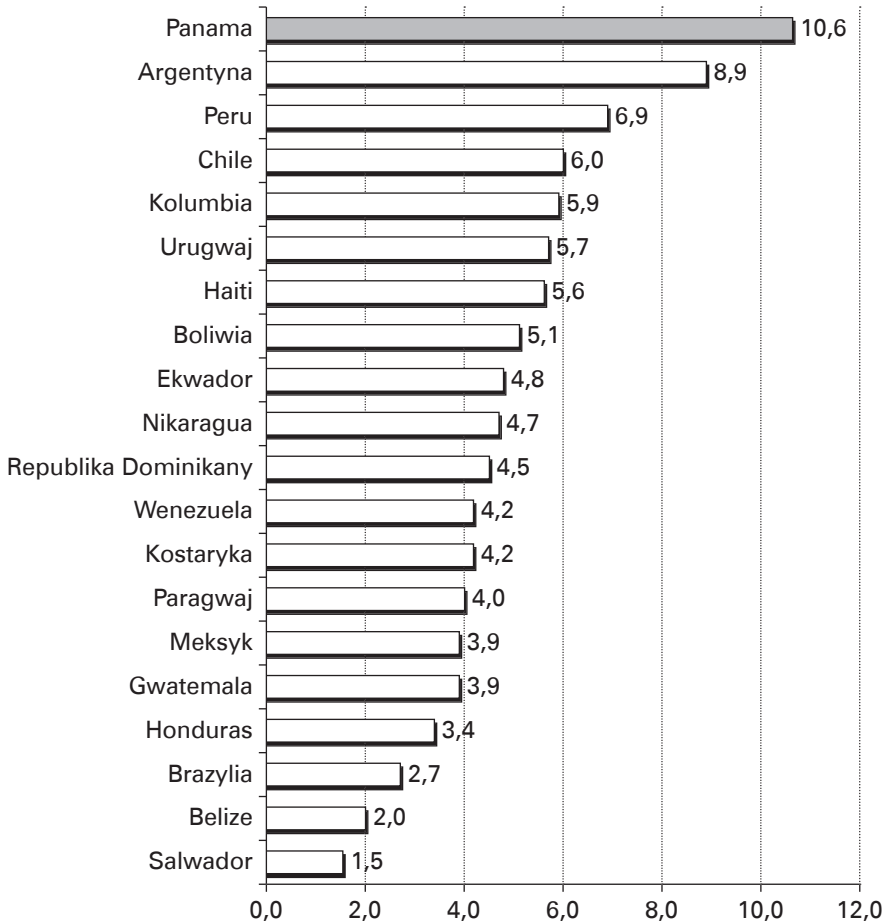
2. CZYNNIKI NAPĘDZAJĄCE WZROST GOSPODARCZY

W ciągu ostatnich trzech lat, po długim okresie funkcjonowania na uboczu gospodarki światowej, Panama przeżywa znaczne ożywienie gospodarcze. Według danych Banku Światowego, kraj ten w 2011 r. miał największy wzrost

⁶ Na podstawie badania własnego z lipca 2011 r., dokonanego w Panamie City i w okolicach. Przeprowadzono 102 ankiety, głównie w środowisku osób z wyższym wykształceniem.

gospodarczy w Ameryce Łacińskiej (rys. 1). Produkt krajowy brutto wzrósł o 10,6%. Był to również jeden z najwyższych wyników na całym świecie we wspomnianym roku⁷.

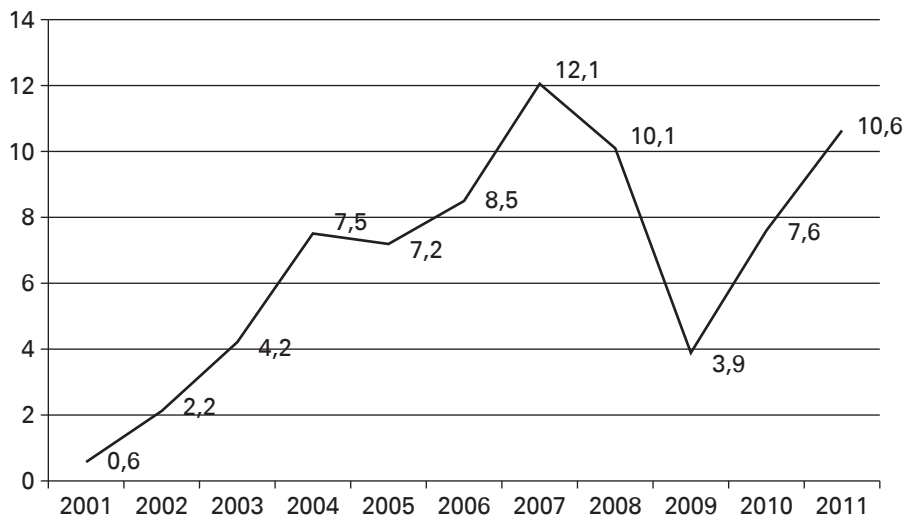
Rysunek 1. Wzrost PKB krajów Ameryki Łacińskiej w 2011 r. (w %)

Źródło: Bank Światowy (2012).

Wysoki wzrost gospodarczy jest przede wszystkim rezultatem realizowania licznych projektów, mających na celu przewyżczenie wymienionych wcześniej barier rozwojowych. Głównym podmiotem wykonawczym jest państwo poprzez inwestycje publiczne; dodatkowo swój udział mają ponadnarodowe korporacje głównie poprzez inwestycje zagraniczne oraz instytucje międzynarodowe udzielające pożyczek i dotacji na cele rozwojowe.

⁷ Według danych Banku Światowego, Panama razem z Timorem Wschodnim były w 2011 r. na piątym miejscu na świecie pod względem tempa wzrostu PKB.

Rysunek 2. Wzrost PKB w Panamie w latach 2001–2011 (w %)

Źródło: Instituto Nacional de Estadística y Censo de Panama (2012).

Rysunek 2 przedstawia dane dotyczące wzrostu PKB w Panamie w latach 2001–2011. Do 2008 r. wzrost PKB, poza niewielkim załamaniem w latach 2004–2005, był ciągle rosnący, średnio na poziomie 6,6%, napędzany światową gospodarką oraz poprzez wzmocnianie polityki krajowej. W 2006 r. podczas narodowego referendum Panama zatwierdziła plan rozbudowy Kanału Panamskiego (za 5,25 mld USD). Poważna krajowa inwestycja przyczyniła się do zwiększenia zaufania inwestorów⁸, obniżenia stóp procentowych zaciąganych pożyczek oraz ogólnej większej stabilności gospodarczej. Pomogło to gospodarce Panamy lepiej niż większości krajów przetrwać kryzys światowy 2008 r. Wzrost PKB w 2009 r. wyniósł 3,9%. Gospodarka została dotknięta kryzysem pośrednio przez spadek udzielania kredytów i wstrzymanie realizacji nowych projektów budowlanych, co odczuły sektory powiązane: rolniczy, transportu oraz handlu.

W następnych latach Panama powróciła do tempa wzrostu gospodarczego sprzed kryzysu. Jest to, między innymi, konsekwencją decyzji dotyczących odpowiedniego lokowania inwestycji publicznych, głównie w rozbudowę infrastruktury. Oprócz rozszerzania Kanału Panamskiego pojawiło się wiele innych projektów. Wpłynęło to na wzrost aktywności powiązanych sektorów gospodarczych, w związku ze wzrostem popytu wewnętrznego. Prowadzone są też prace nad

⁸ Międzynarodowa Korporacja Finansowa (International Finance Corporation) jest to największa międzynarodowa organizacja udzielająca pomocy finansowej sektorowi prywatnemu i spółdzielczemu krajów rozwijających się, ściśle współpracująca z Bankiem Światowym. W 2008 r. przekazała Panamie pożyczkę w wysokości 300 mln USD dla ACP jako część inwestycji (w wysokości 5,25 mld USD) na rozszerzenie Kanału.

usprawnieniem funkcjonowania systemu finansowego. W rezultacie Panama dąży do zwiększania swojej konkurencyjności na rynku światowym.

Współczesne źródła wzrostu gospodarczego Panamy są związane z czynnikami wewnętrznymi oraz zewnętrznymi. Czynniki wewnętrzne to przede wszystkim: inwestycje publiczne, projekty socjalne oraz reformy. Do czynników zewnętrznych należą: globalizacja, inwestycje zagraniczne oraz pożyczki i dotacje.

2.1. CZYNNIKI WEWNĘTRZNE

Inwestycje publiczne oraz projekty socjalne przyczyniły się w ostatnich latach do silnego rozwoju budownictwa, transportu i komunikacji oraz turystyki.

Budownictwo. Oprócz rozszerzania Kanału Panamskiego rozpoczęto również projekty infrastrukturalne. Rozbudowa Kanału zainspirowała do stworzenia wizji rozwoju Panamy, zmierzającej do standardów krajów rozwiniętych⁹. Podobnie jak w wielu innych krajach rozwijających się Panamę charakteryzował niedostatek odpowiedniej infrastruktury. Obecnie czynione są starania nadrobienia tych niedoborów. Najważniejsze realizowane obecnie projekty przedstawia tabela 1.

Rozwój budownictwa jest związany także ze zwiększeniem zapotrzebowania na surowce budowlane. Rezultatem jest wzrost wydobycia kamienia i piasku.

Transport i komunikacja. Rozwój tego sektora jest powiązany z realizacją projektów infrastrukturalnych, a przede wszystkim z działalnością prowadzoną w Kanale oraz w portach atlantyckich i pacyficznych. Panama staje się również ważnym centrum połączeń lotniczych w związku z rozbudową lotniska międzynarodowego Tocumen oraz zwiększaniem liczby międzynarodowych połączeń lotniczych.

Turystyka. W 2011 r. o 15,2% (do ok. 2 mln osób) zwiększyła się liczba odwiedzających Panamę i ich wydatki wpłynęły na wzrost przychodów hoteli i restauracji. Wzrost liczby przybyszów był związany m.in. z ustanowieniem nowych 12 międzynarodowych połączeń lotniczych¹⁰.

Realizowane są także projekty socjalne, mające na celu poprawę jakości życia mieszkańców. Rządowy plan inwestycyjny na lata 2012–2014 wynosi 13,6 mld USD, z czego około 7,3 mln USD będzie inwestowane w sektor socjalny. Większość inwestycji będzie realizowana poza stolicą, czyli na obszarach najmniej rozwiniętych. Będą to między innymi: projekty irygacyjne, budowa dróg, połączenia z portami oraz elektryfikacja wsi. Najważniejsze projekty socjalne realizowane w 2011 r. były następujące:

- program “100 dla 70” – zakłada przekazywanie dotacji w wysokości 100 USD miesięcznie dla osób powyżej 70 roku życia, nie posiadających emerytury lub innych świadczeń socjalnych;
- program “Sieć możliwości” (*Red de Oportunidades*) – są to subsydia dla ludności żyjącej w skrajnej biedzie;

⁹ Zob. Strategia rozwoju Panamy na lata 2010-2014.

¹⁰ 34,3% pasażerów przylatuje z Ameryki Północnej, 12,2% z Ameryki Środkowej, 39,9% z Ameryki Południowej, 8,8% z Indii i 4,8% z Europy (ich liczba zwiększyła się o 39,3% w stosunku do 2010 r.).

Tabela 1. Najważniejsze inwestycje publiczne realizowane w Panamie w latach 2010–2014

Rozszerzenie Kanału Panamskiego. Jest to najważniejszy projekt inwestycyjny o wartości 5200 mln USD. Realizacja w latach 2007–2014. Podwojenie przepustowości Kanału i umożliwienie korzystania znacznie większym statkom.
Budowa metra w Panamie (stolica). Budowa pierwszej linii metra o długości 14 km. Koszt inwestycji to ok. 1850 mln USD.
Budowa pięciu nowych szpitali. Koszt ok. 360 mln USD.
Rozszerzenie autostrady na odcinku Madden-Colón (15 km). Koszt ok. 203 mln USD.
Linia energetyczna pomiędzy Panamą a Kolumbią. Projekt przewiduje stworzenie linii elektrycznej o długości 614 km o mocy przesyłowej 300 KW. Koszt całkowity projektu wynosi 415 mln USD, z czego Panama pokryje 55% kosztów.
Budowa nowych lotnisk i modernizacja już istniejących, w sumie za 212,5 mln USD.
Projekt renowacji Curundú (jedna z najbiedniejszych i najmniejbezpiecznych dzielnic miasta Panamy). Jest to jeden z najważniejszych projektów socjalnych. Koszt ok. 104 mln USD. Ma zostać zbudowanych 1000 budynków mieszkalnych dla 5000 beneficjentów.
Budynek Wieży Finansowej (Torre Financiera). Koszt 300 mln USD. Budowa będzie realizowana w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego. Będzie to siedziba m.in. Narodowego Banku Panamy.
Miasteczko rządowe. Koszt ok. 360 mln USD. Inwestycja finansowana w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego będzie siedzibą dla 20 tys. urzędników różnych podmiotów publicznych. Ma na celu oszczędność rządu 48 mln USD, czyli wysokość obecnie płaconego czynszu.
Centrum konferencyjne. Finansowane w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego, koszt ok. 150 mln USD.
Budowa pięciu więzień państwowych. Koszt około 309,5 mln USD.
Chłodnie. Projekt ma na celu zmniejszenie strat produkcji i sprzedaży produktów rolnych. Będzie polegał na budowie dziewięciu nowych centrów skupu i ośmiu targowisk w różnych częściach kraju. Przewidziany koszt wyniesie 110 mln USD.

Źródło: opracowanie na podstawie: *Panama. Evolucion economica durante 2010 y perspectivas para 2011*, CEPAL.

- stypendia uniwersyteckie; dożywianie w szkole; remonty, budowa i wyposażanie szkół; programy edukacyjne np. “English for Life”, dostęp do Internetu na uniwersytecie;

- budowa i remont szpitali, oczyszczanie miasta i wybrzeża Panamy, projekty w celu zapobiegania chorobom (denga, grypa, HIV), poprawa usług medycznych etc.;
- program Curundu – odbudowa najbiedniejszej dzielnicy Panamy.

Od czasu zainicjowania projektów infrastrukturalnych sytuacja na rynku pracy poprawia się dzięki wzrostowi zapotrzebowania na siłę roboczą, zwłaszcza w silnie rozwijającym się budownictwie oraz w sektorach powiązanych. Według Narodowego Instytutu Statystyki i Spisu Powszechnego Panamy (Instituto Nacional de Estadística y Censo de Panama) bezrobocie całkowite w 2011 r. wyniosło 4,5% (w 2010 r. 6,5%). Głównym problemem rynku pracy w Panamie, oprócz niedostatecznej liczby dobrze płatnych miejsc pracy (co obecnie ulega poprawie), jest również rozwinięty sektor nieformalny. Na podstawie przeprowadzonej w sierpniu 2011 r. Ankiety Rynku Pracy¹¹ stwierdzono, że spośród 2,54 mln osób deklarujących, iż są aktywni zawodowo, 452 183 było zatrudnionych nieformalnie (poza rolnictwem). Oznacza to, że są to osoby pracujące bez ubezpieczenia socjalnego i bez umowy. Zauważyć można jednak tendencję ograniczania „gospodarki cienia”, gdyż w 2011 r. 37,2% osób było zatrudnionych nieformalnie, natomiast w 2010 r. było to 41,1% ogółu zatrudnionych¹².

Reformy. Zwiększone wydatki krajowe miały zostać pokryte częściowo przez wprowadzoną w 2009 r. reformę podatkową (planowaną w taki sposób, aby jej realizacja była neutralna dla ludzi najuboższych). Reforma była realizowana w dwóch fazach. W pierwszym etapie zwiększono opodatkowanie kasyn oraz firm działających w strefie wolnocłowej w Colón. Wzrost podatków za ten okres wyniósł ok. 1% PKB rocznie. W drugim etapie, realizowanym w 2010 r., zwiększone zostały podatki na produkty konsumpcyjne. Spodziewany wzrost dochodów podatkowych ma wynosić rocznie 2% PKB. Składa się na to przewidywane utrzymanie się wysokiego tempa wzrostu oraz zwiększenie bazy podatkowej w wyniku reformy.

2.2. CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE

Warunki na rynku światowym zaktywizowały wydobywanie i sprzedaż panamskiego złota. Nastąpiły również zmiany w strukturze handlu zagranicznego tego kraju oraz rozwinął się sektor pośrednictwa finansowego.

Górnictwo. W wyniku turbulencji na światowym rynku finansowym wzrosło zainteresowanie lokowaniem kapitału w złoto i znacząco wzrosła cena tego kruszcu. Panama posiada złoża złota, ale do tej pory nie były one eksploatowane w dużym stopniu, dopiero zwiększony popyt światowy poparty wysokimi cenami zaktywizował ten sektor (tab. 2).

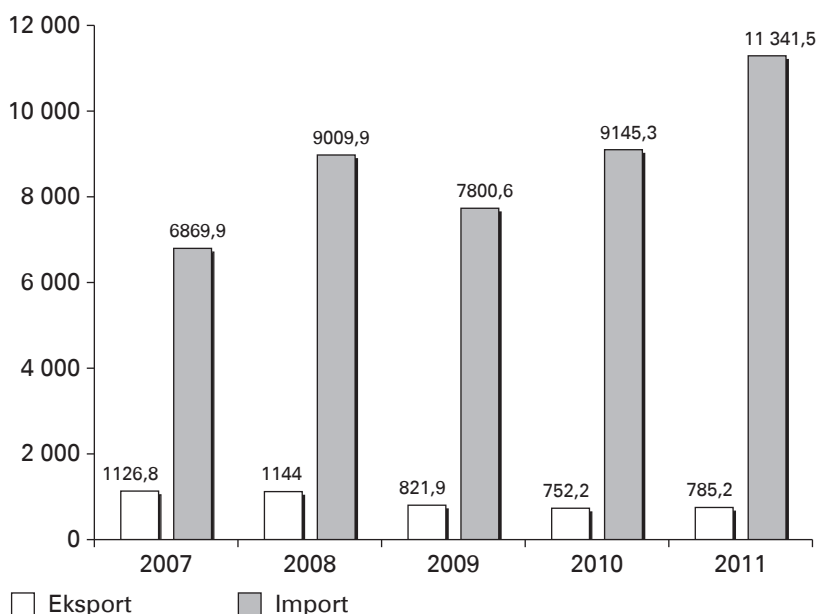
¹¹ Ankieta została zrealizowana przez Instytut Statystyki i Spisu Powszechnego Panamy (Instituto Nacional de Estadística y Censos de Panama).

¹² Głównie są to pracownicy niewykwalifikowani w górnictwie i budownictwie (29,6%), pracownicy usług i sprzedawcy (25,7%), rzemieślnicy i inni (25,0%).

Tabela 2. Eksport złota brutto w latach 2007–2011

Rok	Masa brutto w kilogramach	Wartość w mln USD
2007	310	3 497,2
2008	429	5 820,9
2009	1 105	16 012,3
2010	2 465	70 339,9
2011	3 016	116 765,9

Źródło: Instituto Nacional de Estadística y Censo de Panama (2012).

Rysunek 3. Eksport i import Panamy w latach 2007–2011 (bez strefy wolnocłowej w Colón, w mln USD)

Źródło: Instituto Nacional de Estadística y Censo de Panama (2012).

Handel zagraniczny. Największe obroty handlowe w Panamie realizowane są dzięki strefie wolnocłowej w Colón. Statystyki dotyczące handlu za pośrednictwem tej strefy są jednak ujmowane odrębnie.

Wartość reeksportu realizowanego przez firmy działające w strefie wolnocłowej w Colón wyniosła w 2011 r. 13 803,7 mln USD, czyli o 3 551,4 mln USD więcej niż w 2010 r. Głównymi nabywcami produktów ze strefy wolnocłowej w Colón są: Portoryko, Wenezuela, Kolumbia, Panama, Kostaryka i Ekwador. Kupowane są przede wszystkim wyroby przemysłu chemicznego, tekstylia oraz

**Tabela 3. Wartość eksportu produktów Panamy w latach 2007–2011
(w mln USD)**

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011
Złoto	3,5	5,8	16,0	70,3	116,8
Banany	111,6	98,7	62,1	65,2	86,3
Odpady i złom żelaza i stali	15,9	29,3	14,8	29,2	40,8
Krewetki	56,4	40,7	43,9	35,3	37,7
Cukier trzcinowy	17,6	15,1	13,3	19,2	37,2
Ananasy	42,9	36,5	33,1	32,1	31,6
Łososioвате	50,9	64,4	73,9	79,9	30,4
Odpady i złom miedzi	6,1	6,0	8,5	19,6	24,6
Rum	5,2	7,1	9,0	11,7	17,6
Mięso wołowe bez kości i mrożone	2,3	1,3	10,0	14,3	16,6
Odpady i złom aluminium	12,7	12,6	7,4	11,6	16,6
Arbuzy	87,4	96,8	45,0	37,1	16,6
Lekarstwa	15,3	18,1	15,8	20,7	15,8
Olej palmowy	1,5	1,9	2,1	2,6	15,0

Źródło: Instituto Nacional de Estadística y Censo de Panama, 2012.

urządzenia elektroniczne. Produkty przybywają do strefy wolnocłowej w Colón z Chin, Singapuru, USA, Hongkongu, Meksyku i Tajwanu.

Wyłączając eksport ze strefy wolnocłowej w Colón, od wielu lat w Panamie występuje znaczny deficyt handlowy (rys. 3). W 2011 r. wartość eksportu towarów wyniosła 785,2 mln USD, co oznacza o 8,3% wyższy wynik w porównaniu z rokiem poprzednim, jednak w dłuższym okresie można zaobserwować malejącą tendencję sprzedaży towarów¹³. Zmienia się natomiast struktura wewnętrzna eksportu (tab. 3). Jeszcze do 2010 r. znaczenie miał eksport produktów rybnych, jednak w związku ze wzrostem cen paliwa oraz restrykcjami wprowadzonymi przez kraje UE (do których Panama eksportowała swoje produkty) rybołówstwo przeżywa obecnie kryzys. Zmniejszył się również eksport arbuzy ze względu na zmniejszoną produkcję spowodowaną nieodpowiednimi warunkami pogodowymi¹⁴. Jednocześnie rośnie sprzedaż złota (przede wszystkim do Kanady). Ważnymi produktami w 2011 r. były również banany, odpady żelaza i stali, krewetki oraz

¹³ Zwiększają się natomiast wpływy z usług transportowych i turystyki.

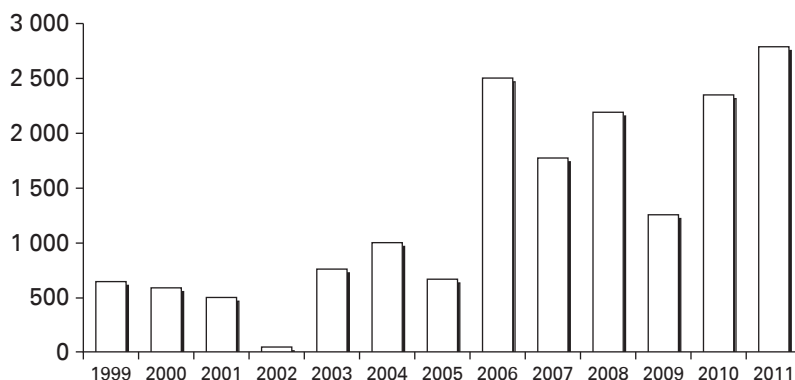
¹⁴ Prawdopodobnie nieodpowiednie warunki pogodowe wpłynęły również na uprawy innych produktów rolnych.

cukier trzcinowy, a głównymi kierunkami eksportowymi: USA, Kanada, Szwecja, Kostaryka, Chiny i Tajwan.

Natomiast import w 2011 r. wzrósł o 24,9% do 10 332,5 mln USD. Znaczący wzrost importu związany jest ze zwiększeniem się na rynku światowym cen produktów importowanych, koniecznych do zaspokojenia popytu wewnętrznego, oraz ze wzrostem zapotrzebowania na produkty do realizowanych inwestycji budowlanych. Import dóbr konsumpcyjnych (wzrost o 25,4%) dotyczył paliw, smarów i produktów pokrewnych. Import półfabrykatów (wzrost o 14,3%) był związany przede wszystkim z surowcami podstawowymi dla budownictwa i rolnictwa. Import dóbr kapitałowych – urządzeń i maszyn dla transportu i telekomunikacji – wzrósł o 35,5%. Panama importuje głównie z: USA, Chin, Kostaryki, Meksyku, Korei Południowej, Kolumbii, Japonii i Brazylii. Strefa wolnocłowa w Colón jest dla Panamy drugim, po całym świecie, ważnym miejscem aprowizacyjnym kraju.

Pośrednictwo finansowe. Panama od wielu lat jest ważnym w regionie ośrodkiem usług finansowych. Do 6 lipca 2011 r. znajdowała się na liście „rajów podatkowych” OECD. Dzięki staraniom obecnych władz kraju podpisano ponad 12 wymaganych umów o wymianie informacji podatkowej itp. Trwają również prace nad poprawą bezpieczeństwa systemu finansowego kraju. Wzmocniono nadzór nad dokonywanymi transakcjami oraz polepszone egzekucję nowych przyjętych regulacji prawnych¹⁵. Zaowocowało to prawie dwukrotnym wzrostem tego sektora, spowodowanym zwiększeniem przyływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, pożyczek i depozytów. Sektor finansowy wykazuje stabilność, a więc przyciąga inwestorów.

Rysunek 4. Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Panamy w latach 1999–2011 (w mln USD)

Źródło: *World Investment Report* 2003, 2005, 2012.

¹⁵ Nowe Prawo Bankowe Panamy funkcjonuje od sierpnia 2008 r. Zaprojektowane zostało z pomocą Banku Światowego. W jego ramach podwyższono poziom przeprowadzanego audytu oraz zaostrzono kryteria ewaluacji. Ważnym celem stała się także zmiana sposobu radzenia sobie z presją grup interesów na poziomie regionalnym. Prowadzone są również prace nad poprawą procedur awaryjnych systemu bankowego oraz rozwijany jest sektor ubezpieczeń dla prowadzonych transakcji.

Od 2006 r. znacząco wzrosła atrakcyjność Panamy dla inwestorów zagranicznych (rys. 4). Przypuszcza się, że wpłynęła na to decyzja o rozszerzeniu Kanału Panamskiego, podjęta w narodowym referendum. Od tego czasu napływ roczny bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ), nawet w 2009 r., znajduje się na wyższym poziomie. W 2011 r. napływ BIZ wyniósł 2 789,8 mln USD i wzrósł o 18,7% względem roku poprzedniego. Atrakcyjność inwestycyjna Panamy określona za pomocą wielkości skumulowanych bezpośrednich inwestycji zagranicznych (tabela 3) przedstawia obraz jeszcze bardziej wyrazisty. Zaobserwować można znaczący wzrost pomiędzy rokiem 2000 a 2011. Wzrost wyniósł w tym czasie 342%.

Tabela 4. Skumulowane bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Panamie w latach 1990, 2000 i 2011 (w mln USD)

1990	2000	2011
2 275	6 775	23 159

Źródło: *World Investment Report* (2012).

Od marca 2010 r. Panama osiągnęła „poziom inwestycyjny” nadany przez agencje ratingowe: Fitch, Standard & Poor i Moody. Uzyskując pozytywne oceny, Panama spodziewa się obniżenia kosztów kredytów i zwiększenia dostępności pomocy finansowej lub grantów od bardziej wymagających instytucji lub inwestorów.

ZAKOŃCZENIE

Dynamiczny wzrost gospodarczy Panamy (10,6% wzrostu PKB w 2011 r.) jest efektem trzech podstawowych czynników: wzrostu inwestycji, rozwoju instytucji formalnych oraz korzystnej sytuacji na rynku światowym.

Wzrost inwestycji publicznych i prywatnych wywołał silny popyt wewnętrzny; dzięki temu znacząco zaktywizował nie tylko budownictwo, ale również sektory powiązane, takie jak: transport i górnictwo oraz wpłynął pozytywnie na rynek pracy. Motorem rozwoju jest projekt rozszerzenia Kanału Panamskiego. Dzięki wyraźnie określonej polityce gospodarczej są rozwijane też inne sektory, m.in. pośrednictwo finansowe, handel zagraniczny oraz turystyka. Dzięki temu gospodarka Panamy nie będzie oparta tylko na jednej branży. Realizowane projekty mają częściowo na celu nadrobienie opóźnień infrastrukturalnych oraz instytucjonalnych.

Rozwój instytucji formalnych przyczynia się do zwiększenia konkurencyjności kraju na rynku międzynarodowym oraz większej atrakcyjności dla inwestorów, m.in. są podwyższane standardy związane z bezpieczeństwem w sektorze finansowym. Panama została wykreślona z listy „rajów podatkowych” OECD oraz osiągnęła w 2011 r. „poziom inwestycyjny”, nadany przez agencje ratingowe Fitch, Standard&Poor i Moody. Dzięki tym działaniom system finansowy zwiększył szanse na zachowanie stabilności. Są również realizowane liczne projekty socjalne, dzięki którym zostanie zapewniony w dłuższym okresie wyższy poziom życia mieszkańców kraju.

Wzrostowi sprzyja także sytuacja na rynku światowym. Panama jako kraj mały powierzchniowo i pod względem liczby ludności jest wrażliwy na zmiany na rynku światowym. Globalny kryzys finansowy przyczynił się do aktywacji wydobycia i eksportu złota. Wzrost ceny tego kruszcu jest korzystny dla Panamy jako jego eksportera. Ponadto kryzys przede wszystkim dotknął kraje rozwinięte i sprawił, że kapitał międzynarodowy zwrócił się w stronę rynków rozwijających się, gdzie może osiągnąć wyższą stopę zwrotu z inwestycji.

W ostatnim okresie zostały stworzone warunki do dalszego dynamicznego wzrostu gospodarczego Panamy. Można przypuszczać, że dzięki poprawie infrastruktury, instytucji oraz jakości życia mieszkańców Panama otrzyma zwrot z poczynionych inwestycji i będzie miała szanse na dalszy rozwój.

BIBLIOGRAFIA

- Acuerdos de tribucion internacional y sus ventajas economicas para Panama* (2011), Ministerio de Economia y Finanzas de Panama, Panama.
- Annual Report 2011 of Panama Canal Authority* (<https://www.pancanal.com/eng/general/reporte-anual/2011/flash.html>).
- Bank Światowy, 2012 (<http://data.worldbank.org/>).
- Informe de la contralora general de la república año 2011 – marzo 2012* (http://www.contraloria.gob.pa/archivos_informesdelc/INFORME_AnualContraloraMar2012/index.html).
- Cifras estimadas del producto interno bruto de la república, a precios corrientes anual y a precios constantes anual y trimestral: año 2011* (2011), Instituto Nacional de Estadística y Censo de Panama, Buletin num. 1.
- Estudio económico de América Latina y el Caribe* (2011), CEPAL, Santiago de Chile.
- Informe economico y social 2010* (2011), Ministerio de Economia y Finanzas de Panama, Panama.
- Informe economico y social 2011* (2012), Ministerio de Economia y Finanzas de Panama, Panama.
- Instituto Nacional de Estadística y Censo de Panama 2012* (<http://www.contraloria.gob.pa/inec/>).
- Investment Climate in Panama* (2012), U.S. Commercial Service, luty.
- Joslyn Anays Guerra Rodriguez (2011), *La poblacion no economicamente activa de Panama*, Ministerio de Economia y Finanzas, Panama.
- Panamá. Evolución económica durante 2010 y perspectivas para 2011* (2011), CEPAL, Mexico.
- Panamá. Plan estratégico de gobierno, 2010–2014* (2009), Gobierno Nacional, Panama.
- United Nation Office on Drugs and Crime (2011), (<http://www.unodc.org/unodc/>).
- World Bank (2010), *International Bank for Reconstruction and Development and International Finance Corporation Country Partnership Strategy (Fy2011-Fy2014) For The Republic of Panama*, Report No. 54265-PA.
- World Investment Report 2003, 2005, 2012.*

STRESZCZENIE

Panama uzyskała pełną kontrolę nad Kanałem Panamskim 31 grudnia 1999 r. pierwszy raz w swojej historii. Obecnie, po wielu latach funkcjonowania na uboczu gospodarki światowej, przeżywa znaczne ożywienie gospodarcze. Według danych Banku Światowego w 2011 r. produkt krajowy brutto tego kraju wzrósł o 10,6%. Był to największy wzrost gospodarczy w Ameryce Łacińskiej i jeden z najwyższych wyników na całym świecie. Dobrze rozwijająca się gospodarka jest szansą na podjęcie próby przezwyciężenia barier rozwojowych kraju zarówno w sferze gospodarczej, jak i społecznej. Celem artykułu jest analiza czynników wpływających na wzrost gospodarczy omawianego kraju oraz próba odpowiedzi na pytanie, czy Panama wykorzystuje otrzymaną szansę i dokonuje pozytywnych zmian w najsłabszych obszarach gospodarki, co w rezultacie może wprowadzić ją na ścieżkę trwałego rozwoju gospodarczego.

Słowa kluczowe: Ameryka Środkowa, Panama, Kanał Panamski, wzrost ekonomiczny.

PANAMA ON THE WAY TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ABSTRACT

On the 31st of December 1999, Panama gained full control of the Panama Canal for the first time in its history. After many years of functioning on the periphery of the world economy, it is currently experiencing a significant economic revival. According to the World Bank data, in 2011 the gross domestic product of the country increased by 10.6%. It was the highest growth rate in Latin America and one of the highest in the world. Growing economy is an opportunity to overcome the development barriers of the country, both in economic and social fields. This article aims to analyze factors affecting economic growth of the country and to answer the question whether Panama uses the opportunity to introduce positive changes in the most vulnerable areas of the economy, which in turn can get it on the path of sustainable economic development.

Keywords: Central America, Panama, The Panama Canal, economic growth.

JEL Classification: O54, F63